

بنای خرد و نهادهای

جو مطلوب در کلاس درس و پاسخگویی به نیازهای ویژه دانش آموزان به

جای تاکید بر سختگیری و اعمال فشار های خشک کلاسی بر دانش آموزان

پرهیز از تنبیه در کلاس و کسر نمره درسی به خاطر انضباط!

با نگاهی به مدارس و توجه بیشتر به روش عمل آنها خواهید دید که با وجود تفاوت های بسیار اندک در ساختار و شکل مدارس و نیز یکسان بودن مواد و کتب درسی، تفاوت های زیادی بین مدارس و سطح درسی و نتایج دانش آموزان آنها مشاهده می شود. پس با اندکی تأمل می توان فهمید که عاملی دیگر وجود دارد که موجب می شود سطح درسی، حال و هوای مدرسه و روابط بین فردی در این مراکز آموزشی متفاوت شود.

در سالهای اخیر تحقیقاتی انجام شده است که تأثیر برخی ابعاد غیر درسی را بر رشد جنبه های آموزشی و شخصیتی دانش آموزان اثبات کرده است. اموری همچون رابطه بین فردی دانش آموزان، رابطه میان آنها و معلمان و مدیران، وضعیت اقتصادی-اجتماعی و بسیاری مسائل دیگر در تحصیل و موفقیت دانش آموزان بسیار مؤثرند. بدون تردید مدیران و معلمان بیش از هر عامل دیگر در به وجود آوردن جو مناسب در مدرسه و کلاس مؤثرند و رشد همه جانبه شخصیت دانش آموزان وابسته به جو سازمانی مدرسه است.

رهبری و هدایت کلاس:

معلم برای اداره مطلوب کلاس به دو مهارت مهم احتیاج دارد، یکی برقراری ارتباط مؤثر و مثبت با دانش آموزان و دیگری مدیریت کلاس. برای کمک به معلمان در ایجاد جوی آرام و مطلوب در کلاس، چهار راهبرد پیشنهاد می شود:

الف) پیشگیری از رفتار های نامطلوب دانش آموزان در کلاس.

زیرا پیشگیری بهتر و آسان تر از درمان است. برای این کار معلم باید مسائلی را که موجب قطع توجه و

ارتباط آموزشی در کلاس می شود شناخته و آنها را خنثی نماید. کاوینگتون (۱۹۹۹) در رابطه با این کار، نکات زیر را توصیه می کند:

۱- در بعضی مواقع با عوامل بی نظمی کلاس باید به طور انفرادی ارتباط برقرار کرده و از دلایل آن مطلع شوید.

۲- رفتارها و فعالیت های برهم زننده نظم را مشخص و آن را به صورت قوانین در کلاس مطرح کنید. مثلا: کثیف کردن دیوار ها قدغن است.

۳- منتظر برخی رفتار های غیر قابل پیش بینی باشید و میزان توانایی برخورد خود را با آنها بسنجید.

۴- دانش آموزان باید رفتارهای مطلوب معلم را باید بدانند. مثلا: دوست دارم برای صحبت، اول دست خود را بلند کنید.

۵- به رفتار های نامطلوب، واکنش جدی نشان دهید. زیرا بی توجهی به این امر موجب نا کارآمد جلوه کردن شما در نظر آنها می شود.

۶- در شروع کار، قوانین و ضوابط کلاس را مشخص و مطرح کنید و سعی کنید آنها، روشن و قابل اجرا باشند.

۷- قوانین باید قابل درک باشند، برای کلاسهای ابتدایی قوانین ساده و کلی تر و برای کلاسهای بالاتر قوانین پیچیده تر.

۸- کلاس درس را در آغاز با جدیت شروع کنید و متعاقب آن آزادی بیشتری به دانش آموزان بدهید، زیرا کنترل آنها پس از دادن آزادی های بسیار در آغاز، مشکل است.

۹- یادگیری را با اهمیت و معنی دار کنید تا دانش آموزان علاقمند شده و خسته نشوند.

علل رفتار های نامطلوب دانش آموزان در کلاس امور مختلفی همچون: خستگی از درس و بحث معلم، استقلال طلبی در مقابل معلم، جلب توجه و یا سردرگم بودن نسبت به انتظارات و قوانین کلاس، می تواند باشد. کانین (۱۹۷۰) با مقایسه رفتار معلمان در این زمینه، دریافت که آنچه مهم است اقدامات پیشگیرانه است.

اوسه ویژگی برای اقدامات پیشگیرانه مطلوب در نظر گرفت:

- (۱) نظارت: معلم به طور فعال بیش از یک دانش آموز را مورد توجه قرار دهد و برای همه فعالیت‌های مشخص کند.
- (۲) پاسخ مقتضی و مناسب به رفتار های نامطلوب دانش آموزان در کلاس: این کار برای پیشگیری از رفتار های بعدی صورت می گیرد و راهبرد های زیر به ترتیب میتواند در این امر مؤثر باشد:
 - ۱- معلم در حین تدریس، نگاهی خیره و کوتاه مدت به دانش آموز خاطی داشته باشد.
 - ۲- از شیوه بیان غیر مستقیم استفاده کند.
 - ۳- به شکل تصنعی از شخص خاطی سوال کند. (چرا به جای شرکت در کلاس به کار دیگری مشغولید؟)
 - ۴- از شیوه بیان مستقیم استفاده کند.
 - ۵- الگو سازی رفتار مطلوب با اشاره به دانش آموزان دیگر.
 - ۶- شیوه اصلاح رفتار، یعنی پاداش به رفتار های مطلوب و نادیده گرفتن رفتار های نامطلوب.
 - ۷- منزوی کردن یا اخراج کردن دانش آموز خاطی.

۳) ارائه پاسخهای راهبردی به رفتار های نامطلوب دانش آموزان: با استفاده از نگرش انسان گرایانه،

مذاکره منطقی با دانش آموزان، و استفاده از تحلیل کاربردی رفتار (بحث تقویت و پاداش).

تنبیه و پیامد های آن

تنبیه کاری است نامطلوب و مربیان تربیتی هرگز این شیوه را برای جلوگیری از رفتار نامطلوب و تنظیم مدیریت کلاس توصیه نمی کنند. اگرچه تجربه عمومی نشانگر آثار کوتاه مدت آن است اما متخصصان امر نگران آثار جانبی آن هستند. زیرا: تنبیه ممکن است بیش از حد تعمیم یابد و رفتار های دیگر دانش آموز را نیز تحت تأثیر قرار دهد؛ در صورت تکرار، اثر خود را از دست بدهد؛ و ایجاد احساس «درماندگی» و ناتوانی در دانش آموزان نماید. امر (۱۹۸۷) رهنمود های زیر را برای تنبیه دانش آموزان ارائه کرده است:

۱- به دلایلی که ذکر شد تا حد امکان از تنبیه کم استفاده کنید.

۲- دلیل خود را برای تنبیه دانش آموزان بیان کنید، تا بدانند رفتارشان بد بوده نه خودشان.

۳- دانش آموزان باید بدانند چه می توانند بکنند تا تنبیه نشوند.

۴- رفتار های مناسب را در کلاس تقویت کنید.

۵- هرگز از تنبیه بدنی استفاده نکنید.

۶- رفتار نامطلوب را در ابتدای بروز آن مورد تنبیه قرار دهید نه در انتها. زیرا رفتار در حال شکل گیری

بیشتر از رفتاری که انجام شده و لذت آن برده شده قابل اصلاح است.

ب) برقراری ارتباط مؤثر و مثبت با دانش آموزان.

توجه به موارد ذیل در برقراری ارتباط مناسب و مؤثر در کلاس مفید است:

۱- معلم باید مؤدبانه صحبت کند و از کلمات آمرانه بپرهیزد.

۲- معلم باید در مواقع لزوم از دانش آموزان خواهش و تقاضا کند.

۳- به دانش آموزان بیاموزید که احساسات خود را بدون افراط و تفریط نشان دهند و اینکه استفاده از احساسات برای تأثیر گذاری بر دیگران کار درستی نیست.

۴- گاهی اوقات سوال های غیر جدی مطرح کنید تا ساختار شخصیتی شما جدی و غیر قابل انعطاف به نظر نیاید.

تأثیر انتظارات معلم

تأثیر انتظارات معلم بر رفتار دانش آموزان طرحی است که پس از تحقیقات مشهور روزنتال و یاکوبسن (۱۹۶۸) ارائه شد و «پیشگویی خودکامبخش» یا «اثر پیگمالیون» نامیده شد. در این تحقیق به طور ساختگی طی یک آزمون دانش آموزان به ظاهر با استعداد به صورت تصادفی مشخص شدند و به معلمان معرفی شدند. اگرچه این دانش آموزان حقیقتاً دارای چنین استعدادی نبودند اما در پایان سال، در مقایسه به دیگران از پیشرفت بالاتری برخوردار بودند. اگرچه این تحقیق مورد انتقادات گسترده ای قرار گرفت و دارای ضعف هایی بود اما مطالعات بعدی هم به این نتیجه کلی رسید که انتظارات معلم، غالباً عملکرد و رفتار دانش آموزان را در کلاس درس تحت تأثیر قرار می دهد. دلیل آن هم این است که اینچنین دانش آموزانی، وقت بیشتری برای مشارکت در کلاس به دست می آورند و معلم نیز آنها را در رسیدن به جوابها کمک می کند. از سوی دیگر انتظارات نابجا و نامناسب معلم نیز میتواند باعث بروز مشکلاتی در دانش آموزان شود.

انتظارات مثبت معلم نتایج ذیل را به دنبال دارد:

۱- در کلاس، جوی گرم و پذیرا ایجاد می شود.

۲- بازخوردی مناسب به دانش آموزان ارائه می شود.

۳- دانش آموزان برای شرکت در فعالیت های کلاسی ترغیب می شوند.

۴- زمان و فرصت بیشتری برای یادگیری فراهم می شود.

تأثیر گذاری انتظارات معلم، دلایل متعددی می تواند داشته باشد. از جمله اینکه معلم توجه بیشتری می کند، و دانش آموز بدین وسیله تقویت های بیشتری دریافت می کند. به نظر روزنتال، موارد ذیل می تواند به تأثیر انتظار مثبت یا بالا در دانش آموزان گردد:

۱- روابط متقابل: رفتار دوستانه و گرم معلم با دانش آموزان.

۲- بازخورد: دانش آموزان اطلاعات روشنتری درباره عملکردشان از معلمان دریافت می کنند.

۳- درونداد: معلمان اطلاعات بیشتر و طرح های سنگین تری نسبت به بقیه به این دانش آموزان می دهند.

۴- برونداد: معلمان فرصت های بیشتری برای پاسخگویی (برونداد) این دانش آموزان می دهند.

نتایج زیر را می توان از تحقیقات اثر انتظار مثبت دریافت نمود:

۱- معلم باید عدالت و انصاف را در همه جنبه ها خصوصاً روابط با دانش آموزان و توجه به آنها رعایت کند.

۲- معلم باید آگاهانه با اموری که موجب پیشداوری می شود (مثل وضعیت ظاهری، اقتصادی، اجتماعی) مقابله کند.

۳- کسب اطلاع معلم از سوابق تحصیلی دانش آموز صرفاً برای کمک به آنها نه تحقیر و تمسخر.

۴- معلم ضمن بررسی عملکرد گذشته باید انتظار خود را از پیشرفت های آتی اعلام کند.

۵- موارد ضعف دانش آموزان را حتی المقدور حاصل عدم تلاش آنها دانست نه کم توانی ذهنی.

ج) استفاده از روش یادگیری مشارکتی در کلاس.

شیوه مشارکتی در امر آموزش در مقابل روش سنتی و انفرادی قرار دارد و باید گفت که این شیوه ارتباط مطلوبی بین دانش آموزان پدید می آورد و آنها را برای یادگیری بهتر بر می انگیزاند و عزت نفس آنها را ارتقا می دهد. شیوه های یادگیری مشارکتی همگی در سه اصل مشترکند: آموزش فعالیت مشترک؛ آموزش فعالیت ها به صورت مشترک و گروهی؛ و تقویت عملکرد گروهی.

وجوه تمایز روش های مشارکتی بر اساس شیوه سازماندهی تکالیف و شیوه ارائه

پاداش مشخص می شوند:

الف) شیوه سازماندهی تکالیف: تکالیف به صورت مشترک باشد و نمره کلی دریافت کنند.

ب) دانش آموزان به صورت انفرادی کار کنند و ارزشیابی شوند در حالی که روی یک موضوع کلی کار می کنند. که این روش دوم باعث می شود همگی افراد گروه درگیر کار شوند.

شیوه ارائه پاداش:

اگر در ارائه پاداش به دانش آموزان هر دو جنبه فعالیت فردی و گروهی در نظر گرفته شود بعضی از مشکلات روش مشارکتی برطرف میشود. مثلا در تمرین ضرب و تقسیم معلم میتواند دانش آموزان را هم انفرادی و هم گروهی امتحان کند یا متوسط نمره تک تک اعضای گروه را نمره گروهی فرض کرد.

انتقاداتی به شیوه مشارکتی شده است که به آنها اشاره می کنیم:

۱- آیا یادگیری مشارکتی منجر به رقابت بین گروهها نمی شود؟ این درحالی است که ما ضعف روش سنتی را رقابت و شکست برخی از دانش آموزان می دانستیم. اما روش مشارکتی نیز میتواند برای گروهی که به موفقیت کمتری می رسد آثار نامطلوبی داشته باشد.

۲- آیا این روش برای برخی از افراد فشار زاست یا نه؟ در گروه های بزرگ این قبیل دانش آموزان میتوانند خود را مخفی نگه دارند ولی در گروههای کوچک چطور؟ به هر صورت اگر دانش آموزان احساس «آسیب پذیری» کنند ممکن است شیوه مشارکتی برای آنها مفید نباشد. البته شاید معلمان با جابجا کردن دوره ای این افراد در گروههای مختلف بتوانند این مشکل را تا حد زیادی کاهش دهند.

۳- چرا باید هر گروه ترکیبی از استعدادهای خاص و عمومی باشد؟ اگر بعضی از دانش آموزان قبلا در فعالیت های مشارکتی شرکت کرده اند، از آنها به عنوان دستیار استفاده کنید.

د) فراهم کردن جو مثبت و مطلوب برای یادگیری و آموزش.

راهبرد چهارم برای رهبری و هدایت کلاس، در حقیقت چکیده و نتیجه سه راهبرد قبلی است. پیشنهاد هایی برای کمک به این زمینه وجود دارد که به آنها اشاره می کنیم:

۱- مقررات کلاس را با مشارکت دانش آموزان تدوین کنید و بیشتر بر پیامد های مثبت اطاعت از قوانین تاکید کنید.

۲- آموزش کلاس را با قاطعیت و جدیت شروع کنید و سپس آزادی بیشتر بدهید.

۳- شرایط و ضوابط کلاس را مرتباً طبق نظر دانش آموزان تغییر ندهید.

۴- از تهدید پرهیزید.

۵- بر عملکرد دانش آموزان تمرکز کنید نه شخصیت آنها.

۶- آرام و قاطع برخورد کنید.

۷- از انتقامجویی یا تمسخر دانش آموزان بپرهیزید.

۸- اگر عصبانی هستید ابتدا خود را کنترل و سپس به صحبت پردازید.

۹- رفتارهای نامطلوب را با جریمه، به تکالیف درسی پیوند نزنید.

۱۰- با دادن فرصت دوباره به دانش آموزان خاطی و پذیرش آنها، آنها را تقویت کنید.

۱۱- از اشتباهات کوچک چشم پوشی کنید.

۱۲- یادگیری را معنی دار کنید.

۱۳- در صورت لزوم و عدم توجه به اشاره های غیر مستقیم، دانش آموزان را به طور مستقیم مورد خطاب قرار دهید.

۱۴- از ساز و کارهای پیچیده روانشناختی و عواملی که بر تدریس اثر می گذارد استفاده کنید.

۱۵- به تأثیر انتظار معلم و تحقیقات انجام شده در این زمینه توجه داشته باشید.

۱۶- کلاس درس را نظامی اجتماعی در نظر بگیرید. بدون تردید این آموزش ها و نوع روابط آموخته شده در زندگی بزرگسالی هر دانش آموز تأثیر می گذارد و میزان موفقیت یا عدم موفقیت او را تا حدود زیادی مشخص می کند.

(اجازه! از روش خشک شما در کلاس خسته شده ایم!)

**مدیریت مطلوب کلاس را با تنبیه یا سختگیری و مقررات خشک، اشتباه
نگیریم! انرژی خود را در کلاس برای موارد مهمتر صرف نمایید!**

مشاور مجتمعی آموزشی توحید

آبان ماه ۱۳۹۲

منبع: برگرفته از کتاب روانشناسی تربیتی دکتر پروین کدیور